

Horváth Márta

Formalizmus

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Szeged, 2020



A tananyag témája: Bevezetés az interpretációelmélet kérdésfeltevéseibe, bemutatni az interpretációelméletek három nagy típusát, valamint bepillantást nyújtani az egyik első modern interpretációelmélet, a formalizmus főbb téziseibe.

A tanulás javasolt menete: Hallgassa meg a csatolt ppt-fájlon levő hanganyagot, amely a teljes előadást tartalmazza. Ezzel párhuzamosan tekintse át a jelen dokumentumot. Ez egyúttal arra is alkalmas, hogy a jegyzeteinek az alapját képezze. Ezután tekintse át az itt felsorolt fogalmakat. Végül oldja meg a tanulás eredményességét tesztelő feladatsort.

Tartalom

A szöveg-, szerző- és olvasóközpontú interpretációelméletek megkülönböztetése
Az orosz formalizmus szellemi háttere
A formalista iskolák
A jacobsoni deviancielmélet
Elidegenítés, dezautomatizáció
A proppi morfológia
A formalista filmesztétika
Irodalom

Interpretációelméleti megközelítések

- szövegközpontú elméletek: pl. formalizmus, strukturalizmus, dekonstrukció
- szerzőközpontú elméletek: pl. pszichoanalitikus elméletek, irodalomszociológia
- olvasóközpontú elméletek: recepcióesztétika, kognitív poétika

Az orosz formalizmus kulturális háttere

Orosz avantgard

Elutasítja a 19. sz. realista ábrázoló művészetét.

- Nonfiguratív festészet, amely megkérdőjelezi a szín, perspektíva, keret, forma, alapozás lehetőségeit
- A nyelv lehetőségeire rákérdező költészet



Formalista iskolák

Fő kérdés: Mi az irodalmiság? Mitől irodalmi egy szöveg?

Két markáns válasz:

- **Nyelvészeti** megközelítés: Moszkvai Nyelvész Kör, **devianciaelmélet**
- **Esztétikai** megközelítés: OPOJaZ, **elidegenítés, dezautomatizáció** elve

Devianciaelmélet (Roman Jakobson)

Feladat: Nézze át, mit tanult a Líra előadáson Roman Jakobson elméletéről és a poétikai funkcióról.

Az irodalmiság műimmanens tulajdonság, a **nyelv** irodalmi használatában rejlik.

Szelekció: A jelentésüket tekintve egyenértékű jelek sokaságából választ. Pl. gyerek, kölk, kissrác – kiabál, ordít, üvölt

Kombináció: A kiválasztott jeleket az adott nyelv szabályai szerint egymás mellé rendezi, melyből egy szekvencia adódik. Daraus ergibt sich eine Sequenz. Pl. A gyerek ordít.

Poétikai funkció: ha a feladó a referenciális funkciójuk szerint egyenértékű jelek közül úgy válogat, hogy a kiválasztott jelek a jeltestek tulajdonságai révén is egyenértékű szekvenciákat hoznak létre. Pl. I like Ike

Feladat: Elemezze a dián látható Varró Dániel verset az ismétlődések tekintetében.

Elidegenítés, dezautomatizáció

Az irodalmi-esztétikai formalista iskola sajátossága, hogy művészetfelfogását az **észlelés** felől közelíti meg. Felfogás szerint a művészet funkciója egy új látásmód kialakítása. Arra hívja fel a figyelmet, hogy az ember a hétköznapi élete során a jól bevált **sémáknak** megfelelően érzékeli a világot és gondolkodik róla. Ezáltal azonban számos lényeges dolgot nem vesz észre. A formalista **elidegenítés** és **dezautomatizáció** fogalmak arra utalnak, hogy a művészet feladata ezt a sematikus, automatikus látásmódot megzavarni, és lehetővé tenni azt, hogy a néző a dolgokat más szemmel, újszerűen lássa. Az elidegenítésnek az egyik eszköze az **új kontextusba** helyezés.

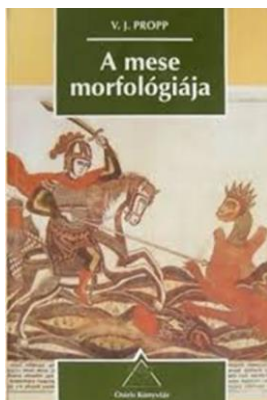


A morfológia tudománya

Morfológia: A formák tudománya, a struktúra törvényszerűségeinek magyarázata, szabályszerűségek rekonstrukciója. Goethe fogalmának megfelelően nem pusztán struktúra-leírás, hanem egy ős-forma rekonstruálása.

Feladat: Olvassák el az alábbi linken a szüzsé fogalmáról szóló rövid és szellemes esszét:
<https://eszteresafilmekek.hu/mi-az-a-szuzse/>

Vladimir Propp: A mese morfológiája



Cél: a különböző varázsmesék szüzséjének összehasonlítása

Módszer: a varázsmese alkotórészeinek elkülönítése, az egymáshoz és az egészhez való viszonyuk leírása, majd az egyes mesék összehasonlítása

Az állandó és a változó elemek elkülönítése.

- Változó: szereplők nevei és tulajdonságai, helyszín, a cselekvés módja
- Állandó: a szereplők cselekedetei, a **funkciók**

Formalista filmesztétika

Az akkoriban elterjedt realista filmelméletekkel szemben, melyek azt emelték ki az új médiumnál, hogy képes a mozgást hitelesen és valószerűen rögzíteni, a formalista filmelméletek a film **stilizáltságára**, lírai voltára helyezték a hangsúlyt. Ahogy a formalista irodalomtudományok esetében is, nem az ábrázolás tárgya, a mi, hanem a **hogyan** állt az érdeklődés középpontjában. Azt kutatták, hogyan lehet a műalkotással szuggesztív hatást gyakorolni a befogadóra.

Montázselméletek

- **Kulesov-hatás:** Lev Kulesov
- **Intellektuális montázs:** Szergej Eizenstein

Feladat: Nézze meg Hitchcocknak a Kulesov-hatásról szóló rövid videóját az alábbi linken:
<https://www.youtube.com/watch?v=kfx2RunlKas>

Főbb terminusok

Interpretációelmélet
Devianciaelmélet
Szelekció, kombináció
Poétikai funkció
Elidegenítés, dezautomatizáció
Morfológia
Funkció
Szüzsé
Vágás, montázs
Kulesov-hatás
Intellektuális montázs

IRODALOM

Bárdos Judit: *A filmszem többet lát.* In: *Filmvilág* 2011:7, 38-40.

Bárdos Judit: *Az attrakciók montázsától az intellektuális film elméletéig.* In: *Metropolis* 1998/Ősz <http://metropolis.org.hu/az-attrakciok-montazsatol-az-intellektualis-film-elmeleteig-1>

Jefferson, Ann: *Az orosz formalizmus*. In: Ann Jefferson – David Robey (Szerk.): *Bevezetés a modern irodalomelméletbe*. Budapest: Osiris 1995, 27-51.

Propp, V.J.: *A mese morfológiája*. Ford. Soproni András. Budapest: Osiris 1995

Tynanyov, Jurij: *Az irodalmi tény*. In: Bókay Antal – Vilcsek Béla (Szerk.): *A modern irodalomtudomány kialakulása*. Budapest: Osiris 1998, 228-240.

Tanulja meg a főbb szakkifejezéseket (terminusokat). Ezután tekintse át, mit tanult ebből az előadásból és végezze el az alábbi linken található feladatsort:

<https://learningapps.org/watch?v=pc4iq2b0n20>

Végül elemezze az alábbi linken található rövid filmrészletet a montázstechnika szempontjából: <https://www.youtube.com/watch?v=hplpQt424Ls>